

*Кубіцький С. О., кандидат педагогічних наук,
доцент Національний університет біоресурсів
і природокористування України (м. Київ)*

ПОШУК ІНТЕГРАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВОГО ФАХІВЦЯ

Обговорюється інтегральний підхід до оцінювання якості підготовки сучасного фахівця, у тому числі й військового, який базується на певних принципах та наукових підходах до військово-професійної підготовки, що виявляє певні аспекти оцінки якості зазначеного процесу і потребує обґрунтування нових критеріїв оцінки та моніторингу якості професійної освіти.

Ключові слова: інтегральний підхід, принципи та наукові підходи до військово-професійної підготовки, якість освіти, освітні стандарти, освітньо-кваліфікаційна характеристика.

Обсуждается интегральный подход к оцениванию качества подготовки современного специалиста, в том числе и военного, который базируется на определенных принципах и научных подходах к военно-профессиональной подготовке, которая обнаруживает определенные аспекты оценки качества отмеченного процесса и нуждается в обосновании новых критериев оценки и мониторинга качества профессионального образования.

Ключевые слова: интегральный подход, принципы и научные подходы к военно-профессиональной подготовке, качество образования, образовательные стандарты, образовательно-квалификационная характеристика.

The article deals with the discussion of the integral approach to the evaluation of the quality of professional training of the modern specialist, including military, which is based on certain principles and scientific approaches to military-professional training which finds out certain aspects of estimation of the quality of mentioned process and requires the substantiation of new criteria of estimation and monitoring of quality of professional education.

Keywords: integral approach, principles and scientific approaches to military-professional training, the quality of education, educational standards, education and qualifying characteristics.

В освітніх державних документах України зазначається, що військова освіта забезпечує відтворення інтелектуального потенціалу військової галузі та сприяє зміцненню обороноздатності держави відповідно до Конституції та законів України. Стратегічні завдання реформування сучасної військової освіти, які визначені Концепцією військової освіти, пов'язані з забезпеченням державних потреб у висококваліфікованих, відданих справі захисту Батьківщини військових спеціалістах.

Це, у свою чергу, зумовлює необхідність удосконалення оцінювання процесу підготовки фахівців у сфері вищої освіти, у тому числі й військових фахівців. У цьому контексті важливою постає розробка підходів до оцінювання ефективності та якості підготовки (В.С.Аванесов, С.І.Архангельський, Ю.К.Бабанський, О.В.Барабанщиков, В.О.Бондаренко, В.П.Беспалько, В.М.Блінов, Н.М.Буринська, В.М.Галузинський, Я.Гнитецький, П.М.Городов, К.Денек, В.А.Козаков, І.Я.Лернер, А.Г.Молібог, А.Й.Ягодзінський та інші).

Дослідженням проблеми підготовки спеціалістів у військовій педагогіці займаються О.В. Барабанщиков, О.П. Багас, М.М. Гречко, А.М. Григор'єв, М.І. Д'яченко, Л.Ф. Железняк, Л.О. Кандибович, І.С. Колодій, В.А. Кортенко, С.О. Кубіцький, В.С. Маслов, М.І. Нецадим, Г.М. Юхновець, І.О. Хорєв, В.В. Ягупов та ін.

Різні аспекти організації навчального процесу у ВВНЗ та шляхи його вдосконалення були предметом дослідження в роботах В.О. Балашова, О.В. Барабашикова, О.В. Бикової, Д.І. Іщенка, М.С. Коваля, М.М. Козяра, М.І. Нецадима, О.Д. Сафіна, М.І. Томчук, І.О. Хорєва, В.В. Ягупова та ін.

Серед характеристик так званого індексу розвитку людського потенціалу (відповідно до нього Організація об'єднаних націй порівнює рівень соціального й економічного розвитку країн), показник освітньої діяльності є одним із трьох основних індикаторів у інтегрованій оцінці людського розвитку.

Важливо, що у контекст підготовки сучасного військового фахівця входять потреби суспільства, його замовлення, які

визначають мету професійно-педагогічної підготовки, яка потребує розробку методичних та технологічних напрямів реалізації цього процесу. Загалом, мета професійної підготовки військового фахівця визначається замовленнями суспільства, яке потребує досвідчених, багатогранних, творчих фахівців, професійні та особистісні якості яких фокусуються навколо таких понять, як компетентність, компетенція фахівця, його готовність та соціальна адаптованість до професійної діяльності.

Загалом, нині склалась ситуація, яка характеризується, з одного боку, гострою потребою розбудови Збройних Сил України, підвищення якості підготовки офіцерів, а з іншого – недостатньою науковою розробкою теоретичних проблем і практичної реалізації оцінки якості їх професійної підготовки і професійної готовності.

Зазначене вище зумовило мету статті, яка полягає в обговоренні інтегрального підходу до оцінювання якості підготовки сучасного фахівця, у тому числі й військового, оскільки проблема визначення якісної освіти як цілісної багатогранної категорії, її складників набуває нового теоретичного та практичного виміру та потребує розробки певного особистісного освітнього зразка.

Інтегральний підхід орієнтується на те, що якість освіти постає багатовимірним теоретико-методологічним поняттям, що віддзеркалює суспільне життя у всій повноті його складових. При цьому інтегральний підхід до оцінювання якості освіти залежить від мети освітнього процесу [3, с. 65]. Аналіз державних освітніх документів дозволяє дійти висновку, що в них йдеться про розвиток трьох аспектів людини: 1) особистості як суб'єкта цінностей, що реалізує аксіологічну мету, пов'язану із формуванням особистості як вищої цінності; 2) громадянина як члена суспільства; 3) фахівця як суб'єкта діяльності, що реалізує праксеологічну мету, пов'язану із формуванням здатності до діяльності як передумови економічного базису суспільства.

Проведений аналіз головних цілей освіти пояснює те, що якість освіти-процесу є "сукупність властивостей навчання та виховання, які визначають його пристосованість до реалізації соціальних цілей щодо формування особистості", а

якість освіти-результату є "якість особистості, соціально-громадянська зрілість, рівень знань і вмінь, творчих здібностей та вмотивованості" [6, с. 7].

Це, в свою чергу, зумовлює освітній стандарт як складову якісної освіти мати такі структурні компоненти: стандарт можливості навчатись, стандарт змісту навчання та стандарт навчальних досягнень. Слід зауважити, що стандарти змісту і стандарти навчальних досягнень – це взаємозалежні й зумовлені критерієм можливості навчатись, що, в свою чергу, залежить від мотивації навчання, відповідності цілям навчання, запропонованої методики навчання та діяльності педагога як помічника в навчанні. Поєднання таких складників у процесі навчання дає змогу особистості обрати власний освітній стандарт, який буде задекларований концептуально і підтверджений втіленням конструктивних ідей у життя [1, с. 22].

Суттєво, що професійні вимоги до рівня підготовки сучасних спеціалістів знаходять відбиток у *професіографічних складниках*, які містяться у нормативних документах (ОКХ, відповідні професіограми), де виділяється предмет, цілі праці, виробничі операції, професійні вміння, знання, навички, компетенції спеціалістів. Ці документи містять вимоги до особистості спеціаліста та перспективні напрямки його підготовки.

Зазначені вимоги мають орієнтуватися на певні науково-обґрунтовані принципи. Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження дозволяє дійти висновку, що інтегральний підхід до вивчення оцінки якості професійної підготовки та професійної готовності передбачає з'ясування вихідних наукових принципів її здійснення, які складають систему *загальнонаукових та специфічних правил і ціннісних норм* [4; 5].

При цьому на *загальнонауковому рівні* найважливішими постають принципи діалектики, і, в першу чергу, принципи загального зв'язку й розвитку, системності сходження від абстрактного до конкретного, єдності історичного та логічного та інші. Тут можна говорити і про такий принцип, як принцип наукової об'єктивності.

Важливим є також і принцип конкретно-історичного підходу,

застосування якого означає розгляд оцінки не як якоїсь надуманої абстракції, а вже реально існуючої професійної готовності, яка відповідає певній стадії розвитку суспільства, конкретному етапу життя нашої держави, рівню розвитку збройних сил.

Суттєвим є принцип єдності теорії і практики в оцінці якості професійної підготовки військового фахівця, що визначає необхідність постійного врахування в ній основних проблем управління, виключає можливість абсолютизувати оцінку як чистий наслідок людської думки.

Іншим важливим принципом є принципи повноти оцінки професійної підготовки, її кількісно-якісної характеристики та принцип системно-синергетичного підходу, що об'єктивно впливає із системності процесу управління та застосування якого дозволяє адекватно відобразити всю різноманітність явищ та процесів в оцінці професійної готовності, що сприяє подальшому удосконаленню всієї системи управлінської практики.

До специфічних принципів відносяться такі принципи:

- зумовленості оцінки проблемами управлінської практики;
- залежність оцінки професійної готовності від умов, в яких здійснюється процес управління;
- обов'язковість впровадження та використання результатів оцінки професійної готовності;
- гласності оцінки і її доступності;
- відповідності оцінки професійної готовності системам морального та матеріального заохочення;
- адресності, сприйнятливості, своєчасності, гнучкості, економічності оцінки професійної готовності;
- підтримки престижу оцінки на підставі обов'язкового використання її результатів, а також принцип гласності результатів оцінки;
- відповідності результатів оцінки рівнів матеріального та морального стимулювання учасників процесу управління.

Крім розглянутих принципів, як засвідчує аналіз наукових джерел [3] та наш практичний досвід, у процесі оцінки якості військових фахівців слід враховувати певні наукові підходи до процесу їх професійної підготовки.

Так, важливим є *контекстний підхід*, який передбачає розгляд військово-професійної діяльності у сфері конкретних цінностей, якими сповнюється ця діяльність. Загалом, зазначений підхід означає, що навчальна діяльність усіх учасників освітнього (та самоосвітнього) процесу у ході їх професійної підготовки щодо оволодіння знаннями, вміннями та навичками відповідної професійної спрямованості має бути адекватною їх практичному застосуванню у професійній діяльності, що передбачає наповнення традиційних й новітніх навчальних форм діяльнісним змістом, спрямованим на оволодіння вміннями майбутньої професійної діяльності, коли сама навчальна діяльність має моделювати на практично-теоретичному рівні цю професійну діяльність.

Процес оцінки знань тут має орієнтуватися на аналіз зближення процесу військово-професійної підготовки до процесу реальної військово-професійної діяльності.

Акме-системно-синергетичний підхід націлює діяльність військового фахівця на досягнення рівня професійної майстерності, яка реалізується в творчій діяльності та синергійній цілісності людини у плані її професійного становлення, що виявляється на декількох рівнях, один із яких пов'язаний з людськими відчуттями – системою аналізаторів чуттів – зорового, слухового, кінестетичного, оскільки репрезентативні системи певним чином визначальні стратегії сприйняття та пізнання людиною оточуючої дійсності, тобто значно впливають на процес професійної підготовки. Крім того, зазначений підхід реалізується у принципі "талант – синтез талантів", що передбачає потребу у багатобічному фахівцю, формування якого вимагає формування цілісної гармонійної особистості, що досягається завдяки навчанню упродовж життя, яке найбільш повно у плані теоретико-методологічних аспектів реалізується у контексті неперервної освіти.

Відповідно, *процес оцінки знань* тут має орієнтуватися на оцінку розвитку відповідних професійно-психологічних параметрів, які тут зазначені.

Компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднується система знань, умінь,

навичок, готовності до розв'язання військово-професійних задач.

Зазначимо, що компетентний підхід реалізується у формуванні у майбутніх фахівців відповідної професійної готовності до виконання службових обов'язків. Тут готовність постає особистісним новоутворенням, яке характеризується емоційно-вольовою, діяльнісною і пізнавальною змобілізованістю фахівця у процесі праці та життєдіяльності, коли у феноменологічній площині готовності інтегруються емоційні, вольові та інтелектуальні аспекти поведінки людини під час виконання професійного завдання. Тому у процесуальній структурі готовності диференціюють *моральний, професійний і психологічний* компоненти (останній реалізується на рівні *вольової регуляції*, коли діяльність фахівця визначається системою його ціннісних орієнтацій та моральних принципів.

Тут процес оцінки знань майбутніх військових фахівців має орієнтуватися на аналіз відповідних компетентностей (як певного сплаву знань та вмінь), які зазначені у ОКХ військового фахівця. Тут важливою є також і оцінка морально-психологічного, регулятивно-вольового аспекту підготовки військового фахівця.

Професіографічний підхід орієнтує учасників педагогічного процесу на результат реалізації певного комплексу вимог до їх майбутньої професійної діяльності, які, зокрема, базуються на ОКХ спеціаліста, на інших нормативних актах, що відображають конкретні умови професійної діяльності людини.

Цей підхід дозволяє *оцінювати професійні уміння* у контексті професіографічних складників військово-професійної діяльності, які реалізуються у сфері певних професійних знань, умінь та навичок у контексті вивчення майбутніми офіцерами предметів спеціального циклу.

Рефлексивний підхід спрямовує навчальний процес на створення відповідних розвивальних військово-педагогічних ситуацій, що активізують рефлексію (самосвідомість, Я-концепцію) учасників освітнього процесу.

Цей підхід передбачає таку *оцінку професійної підготовленості військових фахівців*, яка б відповідала ефективним методам вирішення ними реальних

військово-професійних ситуацій (задач), що стосується специфічних умов військово-професійної діяльності. Розглянемо приклад декількох задач [2].

ЗАДАЧА № 1

На військовому стажуванні курсант проводив заняття з гуманітарної підготовки. Під час обговорення основних проблем семінару солдат висловив незгоду з думкою керівника заняття. Курсант-стажист не став наводити жодних доводів та аргументів, а заявив: "Керівник заняття я, і все сказане мною обговоренню не підлягає".

Теоретичне навчальне питання так і залишилося нерозкритим, а його суть – нез'ясованою. Дайте оцінку діям курсанта? Як би Ви вчинили в подібній ситуації?

ЗАДАЧА № 2

Службова характеристика капітана Іваненка була зразковою. Підрозділ, яким він командував, відмічався з кращого боку. Офіцерові запропонували підвищення. Один із товаришів по службі поцікавився з цього приводу, кому він думає передавати батарею. Іваненко посміхнувся.

— Нехай про це там міркують, — показав він виразно пальцем угору.

— Я своє зробив.

Здавалося б, що особливого сказав офіцер? Адже і насправді, підбір та призначення нового командира батареї — не його компетенція. Але за такою позицією приховується байдужість до цілого колективу, до тієї справи, якою він займається.

З'ясувалося й інше: високі показники батареї були досягнуті в основному шляхом "натаскування" особового складу.

Оцініть стиль керівництва офіцера? Які шляхи боротьби з "показухою" в бойовій та гуманітарній підготовці Ви знаєте?

ЗАДАЧА № 3

В одній військовій частині добре було відоме ім'я офіцера, який, прийнявши посаду, у дуже стислі строки вивів підрозділ з відстаючих у передові. Усім вражав цей командир: глибокими військовими знаннями, вимогливістю, високими організаторськими здібностями. Проте була в його характері риса, на яку спочатку не звертали уваги. Бувало, відмітять у штабі полку черговий раз успіх підрозділу, командир реагує так, нібито тільки він один забезпечував цей успіх і тільки одного його хвалять. Але варто було старшому

начальнику попередити його за промах, відразу знаходилось виправдовування. Винуватими були всі, окрім нього самого, і в першу чергу – командири взводів (один недопильнував, другий недопрацював, третій – виявив халатність...). Деякі підлегли почали брати з нього приклад.

Як Ви ставитесь до офіцерів з таким складом характеру? Як би Ви вчинили на місці старшого начальника у даному випадку?

Як бачимо, *оцінка професійних знань та умінь* майбутніх офіцерів реалізується як **оцінка їх оцінки** відповідної педагогічної ситуації.

Природовідповідно-диференційований підхід передбачає орієнтацію педагогічних систем на природні принципи організації їх структури, функцій, енерго-інформаційного обміну з навколишнім середовищем та на індивідуальні характеристики суб'єктів навчальної діяльності, у процесі якої розв'язуються пріоритетні військово-професійні завдання та задачі. Такий підхід у контексті оцінювання знань та умінь майбутніх військових фахівців щільно пов'язаний із попереднім науковим підходом.

Діалоговий підхід орієнтується на концептуальну установку стосовно того, що мислення особистості, зокрема майбутнього офіцера, у процесі його професійного становлення має вступати у віртуальне діалогічне спілкування з попередніми

формами культури, а також із представниками різних історичних епох, які взаємодіють в єдиному часовому просторі, коли сам процес спілкування всіх учасників навчального процесу набуває вільного, співтворчого характеру.

Тут *оцінка знань та умінь* майбутніх офіцерів реалізується через оцінку результатів вивчення ними циклу гуманітарних дисциплін.

Партисипативно-інтерактивний підхід, який ґрунтується на теорії партисипативності, орієнтує учасників освітнього процесу на їх активність, на розуміння взаємодоповнюваності їх здібностей та особистісних ресурсів, на спільний характер навчального процесу, на активну міжособистісну комунікацію, самоорганізацію та самоврядування.

Цей підхід потребує **оцінки** такого складника професійної підготовки майбутніх військових фахівців, як їх здатність функціонувати у військовому колективі, оскільки військово-професійна діяльність офіцера зазвичай реалізується у військовому колективі.

Проведений аналіз дозволяє дійти **висновків**, що розглянуті аспекти з оцінки якості військово-професійної підготовки потребують розробки нових перспективних напрямів обґрунтування критеріїв оцінки та моніторингу якості професійної освіти.

Література

1. Андрюшина О. В. Особистісний освітній стандарт як складник якісної освіти XXI століття // Моніторинг якості освіти: теорія та практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [Редкол.: В.О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа та ін.]. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2009. – С. 19–23.
2. Військове навчання та виховання. Збірник ситуаційно-рольових задач / Підг. Є.Г. Староконь. – Житомир: ЖВІРЕ, 2002. – 12 с.
3. Вознюк О.В., Дубасенюк О.А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія / О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.
4. Кубіцький С.О. Оцінка ефективності вищого навчального закладу / С.О. Кубіцький // Нова педагогічна думка. – 1999. – № 2 (18). – С. 88-92.
5. Кубіцький С.О. Підходи до оцінювання ефективності підготовки майбутніх офіцерів та їх сутність / С.О. Кубіцький // Соціалізація особистості. – Київ: НПУ. – 1999. – Випуск спеціальний. – С.170-180.
6. Управління якістю освіти / Войтенко В. І., Лавренюк А. О., Малинич Л. М., Мельник В. В., Гуменюк В. В.; за заг. ред. Лавренюка А. О. – Хмельницький: ХОШПО; Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 184 с.